

הצעות לחוקים, נהלים ותקנות בנושאים סביבתיים וחברתיים, להטמעה ברשויות המקומיות

אפריל 2006 – טיוטא ראשונית

תוכן העניינים

רקע כללי

- הרעיון מאחורי הפרויקט
- מטרת הפרויקט
- קהל היעד
- צוות הפרויקט
- שיטת העבודה
- מבנה המסמך

קיימות ופיתוח בר קיימא

- מהם קיימות ופיתוח בר קיימא
- עשרת העקרונות לרשות מקיימת
- חקיקה קיימת להשגת קיימות ופיתוח בר קיימא
- רעיונות לקידום חקיקה עירונית מקיימת

נושאים שטופלו במסגרת הפרויקט

- מים ונחלים
- חינוך
- תחבורה ונגישות
- שטחים פתוחים, ים וחופים
- פסולת ומחזור
- שיתוף הציבור בקבלת החלטות
- ניהול סביבתי של העירייה ומוסדותיה

סיכום

מקורות מידע

נספחים

- מסמך עשרת העקרונות לרשות מקיימת

רקע כללי

”... הכל פתוח, עוד לא מאוחר.....” (נעמי שמר)

הרעיון מאחורי הפרויקט

הנתונים המופיעים בחוברת זו הם תולדה של פרויקט שיזם והוביל מרכז השל - המכון הישראלי לחשיבה ומנהיגות סביבתית ושותפים לו ארגונים סביבתיים, גורמים מקצועיים ונציגי ציבור שנושא איכות הסביבה חשוב להם. הנתונים בחוברת זו מהווים כלי עזר לפעילות ציבורית עתידית.

כדברי השיר של נעמי שמר ז”ל, בידינו היכולת להשפיע על העתיד שלנו ושל ילדינו, עלינו רק לפעול ולנסות לשנות. יישום והטמעת הרעיונות שיפורטו בהמשך חוברת זו יהיו צעד נוסף בדרך לקידום קיימות ברמה המקומית.

מטרת הפרויקט

המטרה העיקרית של הפרויקט היא הקמת מאגר של חקיקה ו/או נהלים והנחיות קיימים ומוצעים בנושאים סביבתיים וחברתיים ברמת הרשות המקומית, וזאת בהתאם למסמך ”עשרת העקרונות לרשות מקיימת” שחובר ע”י מרכז השל והמשרד לאיכות הסביבה.

מימוש רוב הרעיונות שהועלו ע”י הגורמים המעורבים בפרויקט, שירוכזו בהמשך חוברת זו, לא מחייב, בהכרח, תהליך של חקיקת חוק חדש, שהנו תהליך מורכב ומתמשך, שחייב לעבור שלבים וגורמים רבים בדרך לאישור. ניתן לקדם את יישומם של רוב הרעיונות ברשויות המקומיות באמצעות הטמעת נהלים, תקנות וחוזרי מנכ”ל ”ידידותיים לסביבה” בקרב עובדי הרשות, באמצעות שילוב דרישות סביבתיות מחייבות במסמכי מרכז לקבלנים חיצוניים ועוד. אי לכך, בשלב ראשון, מספיקה יוזמה ומעורבות של גורמים בעלי עניין ויכולת לבצע ולהשפיע, כמו נבחרי ציבור או מנהלים בכירים, על מנת לקדם יישום תהליכים סביבתיים וחברתיים ברשות המקומית.

קהל היעד

קהל היעד של חוברת זו הוא חברי מועצת העיר ופעילי ציבור המעוניינים לשפר את תחום איכות הסביבה וכן גורמים בכירים בקרב מקבלי ההחלטות ברשות המקומית. הכוונה העיקרית היא שנציגי הציבור יעלו חלק מהרעיונות המופיעים בחוברת בפני חברי מועצת העיר וייקחו על עצמם את האחריות לקידום יישום הפעילויות הנבחרות בתחומי הרשות בה הם פועלים.

יחד עם זאת, המידע המופיע בחוברת זו ישולב גם באתרי האינטרנט של גופים ציבוריים העוסקים בתחומים הרלוונטיים (מרכז השל, המשרד לאיכות הסביבה, מרכז השלטון המקומי וכו’), כך שיוכלו להוות בסיס רעיוני לפעילות של גורמים שונים בעלי עניין ו/או בסיס לדרישה של פעילים סביבתיים להעמיק את הפעילות של נציגיהם הנבחרים במועצת העיר.

צוות הפרויקט

צוות הפרויקט כולל קבוצת חשיבה המורכבת מנציגי מרכז השל, אדם טבע ודין, החברה להגנת הטבע, חיים וסביבה, ידידי כדור הארץ וכן נציגי המשרד לאיכות הסביבה והרשויות המקומיות. בנוסף, שותפו בפעילות גם נציגים מקצועיים שהצטרפו לדיונים, כל אחד בנושא הרלוונטי לתחום התמחותו. עזרה נוספת, מקצועית ותפעולית, התקבלה מגופים ציבוריים בעלי עניין ביישום הרעיונות המוצעים.

צוות הפרויקט כלל את:

דליה דורון - ראש אגף חינוך במשרד לאיכות הסביבה
יעל דורי - אדם, טבע ודין
שמואל חן - חיים וסביבה
גל טלית - מרכז השל
תומר יפה - מרכז השל
עינת מגד - עמותת תחבורה היום ומחר
מיטל להבי - חברת מועצת העיר תל אביב
עו"ד גבי לסקי
מומו מהדב - החברה להגנת הטבע
עו"ד ענת מוסנקו - אדם טבע ודין
דפנה מנגן - החברה להגנת הטבע
ד"ר קרל מרטנס - עמותת תחבורה היום ומחר
אורית משעל - מרכז השל
שמעון צוק - אדם, טבע ודין
תמר קינן - ידידי כדור הארץ המזרח התיכון
אורלי רונן-רותם - מרכז השל
עירית רותם - רכזת מחזור פסולת בנתיבות
אהוד שטיין - מנהל היחידה הסביבתית פתח תקווה
הדס שכנאי - חברת מועצת העיר תל אביב

כמו כן, סייעו, תמכו, האירו והעירו, ועל כך יבואו על הברכה:

נעה אורבך - מהנדסת העיר קריית אונו
עמיחי בן דרור - מרכז השלטון המקומי
ליאורה בן יהודה - ראש ענף חינוך, המשרד לאיכות הסביבה - מחוז המרכז
גליה בן שהם - אגף סביבה עירונית, המשרד לאיכות הסביבה
נאור ירושלמי - חיים וסביבה
רועי רגב - ידידי כדור הארץ המזרח התיכון

הפרויקט התאפשר בזכות תרומתן של קרן לייף וקרן פורטר.

שיטת העבודה

בחירת הנושאים לפרויקט זה התבססה על מסמך "עשרת העקרונות לרשות מקיימת" (ראו נספח). העבודה כללה איסוף נתונים קיימים, בעיקר מהאינטרנט ומקורות מידע ציבוריים, על החוקים התקנות והנהלים הקיימים כיום בכל אחד מהנושאים בהם התמקדנו. בשלב הבא, התקיימו פגישות עבודה מקצועיות ייעודיות לכל אחד מהנושאים הנבחרים. בפגישות השתתפו חברי צוות הפרויקט ואנשי מקצוע ובעלי עניין בתחום הנדון.

במהלך כל פגישה הורכבה, בעזרת המשתתפים, רשימת חוקים, תקנות ונהלים קיימים הרלוונטיים לנושא הנדון. לאחר מכן התקיים דיון בו תרמו המשתתפים רעיונות המתבססים על היכרותם, ניסיונם ורצונם לשפר את הפעילות בתחום הנדון. במהלך סיעור המוחות שהתקיים עלו רעיונות רבים, שניתן ליישם ברשות המקומית גם ללא צורך בהליכי חקיקה ארוכים.

מבנה המסמך

חוברת זו מרכזת את רשימת החוקים, התקנות והנהלים העיקריים הקיימים בכל אחד מהתחומים שנדונו. כאשר מופיע שם של חוק עזר עירוני ברשות מסוימת, הוא ניתן כדוגמה בלבד, וחוקים דומים קיימים גם ברשויות נוספות, גם אם הדבר אינו מוזכר באופן מפורש. כמו כן, מרוכזים בחוברת הרעיונות ליישום, שעלו במהלך פגישות העבודה שהתקיימו, וכן נושאים שעלו מתגובות, הערות והארות של גורמים מקצועיים ובעלי עניין בפרויקט.

מקורות המידע העיקריים בהם השתמשנו לנושא חקיקה הם אתרי האינטרנט של המשרד לאיכות הסביבה (www.sviva.gov.il) ומשרד הפנים (www.moin.gov.il) וכן אתרי האינטרנט של רשויות מקומיות שונות. אתר חשוב נוסף, הוא של מכון התקנים הישראלי (www.sii.org.il), בו מופיעים נתונים על תקנים "ירוקים" קיימים ומוצעים.

אנו מזמינים אתכם לעשות שימוש בחוברת זו, על כל תחומיה, כדי לקדם פיתוח בר קיימא ברשויות המקומיות, לטובת תושבי הרשות בפרט ותושבי הארץ בכלל.

קיימות ופיתוח בר קיימא

קיימות ופיתוח בר קיימא

מהם קיימות ופיתוח בר קיימא

"קיימות" היא היכולת של חברה לספק לתושביה איכות חיים טובה מבלי לדלדל את ההון הטבעי והחברתי, מתוך שמירה על איזון לאורך זמן בין צרכיה הכלכליים, החברתיים והסביבתיים, ומבלי לפגוע בזכויות הדורות הבאים. האקדמיה ללשון העברית טבעה את המונח "קיימות" כתרגום למושג האנגלי Sustainability. המושג מכיל בתוכו הן את המשמעות של קיום מתמשך לאורך דורות רבים והן את המשמעות של סיפוק הצרכים. נהוג היה לתרגם את המושג Sustainable Development כפיתוח בר-קיימא, אך תרגום עדיף הוא פיתוח מקיים.

בשנות השמונים של המאה העשרים גברה מאד המודעות לכך שאין להסתפק במדדים החומריים של הפיתוח, אלא יש להתייחס לפיתוח בצורה רב ממדית, ולכלול בו מדדים לבריאות, חינוך, צדק חלוקתי ואיכות סביבה. ארגון האומות המאוחדות חיפש דרכים חדשות להתמודד עם שאלת הפיתוח. בשנת 1983 הוקמה ועדה ברשות ראש ממשלת נורבגיה, הגב' ברונטלנד - הנציבות העולמית של האו"ם לנושאי סביבה ופיתוח - על מנת להציע אסטרטגיות לטווח ארוך, שמטרתן להשיג "פיתוח בר-קיימא של כדור הארץ". הוועדה הגדירה **פיתוח בר קיימא (Sustainable Development) כפיתוח המספק את הצרכים של ההווה מבלי לסכן את היכולת של הדורות הבאים לספק את צורכיהם.**

במסקנותיה התבססה הוועדה על הקונצנזוס המסתמן בקהילה המדעית, שהאדם, באורח חייו הנוכחי מתקרב בצורה מסוכנת למיצוי כושר בלימת הזעזועים של הביוספירה, והמחיר האקולוגי של המשך המגמות הקיימות יהיה אדיר. הוועדה הדגישה שאין להסתפק בפתרונות טכנולוגיים אלא חיונית חשיבה פוליטית, חברתית וכלכלית חדשה.

מדינת ישראל היא מדינה בעלת שטח קטן עם אוכלוסייה שממשיכה לגדול בקצב מהיר. על פי תכנית האב "ישראל 2020" עתיד מספר התושבים במדינה לגדול ל- 8.5 מיליון נפש עד שנת 2020. לפיכך, המתכננים העריכו שהשטח הבנוי והמפותח בישראל יגדל תוך דור פי שלושה. ישראל היא בין המדינות המפותחות היחידות בעולם הממשיכה להתפתח במהירות, וזאת על אף שהשטח העומד לרשותה קטן וצפוף כבר כיום. האם אנו נזהרים לקיים את הפיתוח בדרך שמספקת את צורכי ההווה מבלי לפגוע בדורות הבאים? למעלה מ- 90% מתושבי המדינה חיים בערים ולכן חשוב במיוחד לשאול את השאלה - כיצד מנהלים עיר בצורה מקיימת?

עשרת העקרונות לרשות מקיימת

לאור הנאמר לעיל, חשוב לפתח חזון אחר של עיר, מתוך גישה של קידמה המדגישה את איכות החיים ואת הפיתוח ארוך הטווח, המתבסס על עקרונות של אחריות, קהילתיות והתחשבות. לצורך השגת מטרה זו, יזם מרכז השל למנהיגות וחשיבה סביבתית, הכרה בגישה הדוגלת בעשרה עקרונות מובילים לניהול סביבתי של הרשות המקומית, כמפורט להלן ובנספח:

- שימור המשאבים הטבעיים של העיר באמצעות ניהול מושכל
- שיתוף הציבור בקבלת החלטות ובעשייה העירונית

- ניהול סביבתי של העירייה ומוסדותיה
- טיפוח ושמירה על שטחים פתוחים
- קידום חינוך סביבתי-חברתי
- פיתוח מערכות תחבורה נגישות וסביבתיות
- צמצום נפח הפסולת העירונית
- חתירה לשוויון בניהול המרחב הפיזי
- עידוד כלכלה מקומית
- התקשרות ויצירת שותפויות בין-עירוניות ובין-לאומיות לקידום נושאים סביבתיים

חקיקה קיימת להשגת קיימות ופיתוח בר קיימא

החלטת ממשלה מספר 246, מיום 14.5.2003 מאמצת את עיקרי התכנית האסטרטגית לפיתוח בר קיימא בישראל. לפי ההחלטה, שהתקבלה פה אחד, "...מדיניות ממשלת ישראל תתבסס על עקרונות של התנהלות פיתוח בר קיימא, המשלבים כלכלה דינמית, שימוש מושכל במשאבי טבע, הגנה על מערכות אקולוגיות ומתן שוויון הזדמנויות לכל, וזאת על מנת לענות על הצרכים של הדור הנוכחי וצורכי הדורות הבאים..."

כחלק מהחלטת הממשלה הוחלט לפעול לביצוע מרכיביה השונים של התכנית בישראל, ככל שהם תואמים את התנאים הקיימים בארץ ואת היכולת הכלכלית למימון הפעולות הנובעות ממנה. ברוח תכנית היישום, הוחלט כי כל משרד ממשלתי יכין תכנית אסטרטגית לפיתוח בר קיימא, שתכלול, בין היתר, תכנית פעולה משרדית, דרכי יישום, מקורות מימון מתקציב המשרד, יעדים בני מדידה ותאריכי יעד להשגתם. בנוסף, התכנית תקבע כלים לאיתור פעילויות שאינן עומדות בקנה אחד עם פיתוח בר קיימא. את ביצוע התהליך בכללותו בישראל יזם, מוביל ומקדם המשרד לאיכות הסביבה.

התכנית האסטרטגית שאומצה בממשלה מקיפה את כל המשרדים וקובעת רשימת נושאים מפורטים לטיפול, שקידומם יהיה באחריותו של מנכ"ל כל אחד מהמשרדים, בעזרת צוות עובדים בכיר. כל אחד מהשרים שבתחום אחריותם רשות סטטוטורית או חברה ממשלתית, יפעל לקידום תכנית אסטרטגית לפיתוח בר קיימא גם בגופים הכפופים לו, בין כנגזרת מהתכנית הכלל משרדית ובין באופן עצמאי.

מנכ"לית המשרד לאיכות הסביבה מונתה כאחראית על הקמת צוות עבודה המורכב ממנכ"לים של כל משרדי הממשלה, נציגי המגזר העסקי, ארגונים סביבתיים וחברתיים לא ממשלתיים, השלטון המקומי והאקדמיה. תפקידי צוות זה יהיו, בין היתר, ללוות את הכנת התכנית האסטרטגית הכללית ולהציע עקרונות לגיבוש אסטרטגיה משותפת בנושאים הנוגעים ליותר מסקטור אחד.

רעיונות לקידום חקיקה עירונית מקיימת

בעוד שהתכנית האסטרטגית עברה בממשלה וכבר החלו פעילויות מעשיות ליישומה, המצב ברשויות המקומיות מורכב בהרבה והטמעת פיתוח בר קיימא מתבצעת בעצלתיים, אם בכלל. חקיקה ייעודית, בצורת "חוק עזר לפיתוח בר קיימא ברשויות המקומיות" אינה בנמצא וגם הטמעת הקיימות בחקיקה בנושאים אחרים לוקה בחסר.

החקיקה העירונית מתבססת בעיקר על חוקי עזר עירוניים, ביוזמה מקומית או כאימוץ חוק עזר לדוגמה. חוקי העזר מהווים חקיקת משנה של החקיקה הראשית, שהיא חוקי הכנסת, ובכללן פקודות הרשויות המקומיות לסוגיהן, וכן התקנות והצווים שפרסמו השרים מכוחם של החוקים, ובכללם צווי הכינון של הרשויות. מועצת הרשות אינה רשאית להתקין חוקים שיסתרו את מה שנקבע בחקיקה הראשית או שהם בסמכות המדינה.

בעזרת חוקי העזר, הרשות מסדירה את דרכי הפעילות של מחלקותיה למתן השירותים לתושבים. בעזרת חוקים אלו יכולה הרשות להטיל על בעלי נכסים או מחזיקיהם לבצע או להימנע מלבצע פעולות בנכסים אלו, וכן היא קובעת בדרך זו את דרכי הפיקוח והאכיפה ואת סדרי הרישוי לפעולות שונות של התושבים ובעלי העסקים. בהתבסס על חוקי העזר יכולה המועצה להטיל על התושבים תשלומים שונים (היטלים, אגרות, דמי השתתפות ותשלומי הוצאות) ולגבות אותם כדי לממן את פעולתה של הרשות המקומית.

על מנת לכונן חוק עזר עירוני חדש, על מועצת הרשות ליזום אותו ולקדם את ניסוחו באופן שלא יסתור את החקיקה הראשית. ברוב תחומי החקיקה, חוק עזר חדש יקבל תוקף לאחר תהליך של בדיקות ואישורים במשרדי הממשלה הרלוונטיים ולאחר אישורו (או אי החלטה על עיכובו של החוק) ע"י שר הפנים ופרסומו ברשומות. הרשות גם יכולה לאמץ נוסח של חוקי עזר לדוגמה, הנוגעים לתחומי הפעילות של כלל הרשויות המקומיות, כפי שפורסמו ברשומות ע"י משרד הפנים. במקרה כזה, על הרשות לאמץ את חוק העזר כתבו כלשונו, בלא שתכניס בו שינויים.

מעיון ובחינת חוקי העזר הקיימים ברשויות המקומיות, הן החוקים המקומיים והן החוקים לדוגמה, עולה כי מעטים הם החוקים "הירוקים". חשיבות הנושא הסביבתי גם אינה מוטמעת בהיקף מספק בתקנות, נהלים, מסמכי מכרזים או חוזרים עירוניים שמנוסחים ע"י ראש הרשות או ההנהלה הבכירה. מודעות גוברת והולכת של בכירי הרשויות המקומיות לחשיבות הטמעת ההיבטים הסביבתיים-חברתיים ברשות, תביא לשינוי מהותי.

ככלי עזר לנציגי הציבור ברשויות השונות, ולצורך קידום תהליך "יירוק" הרשויות המקומיות בישראל, מרוכזים להלן הן רשימת חקיקה עיקרית קיימת והן רעיונות להטמעה ויישום ברשות המקומית.

נושאים שטופלו במסגרת הפרויקט

מים ונחלים

חוקים, תקנות, תקנים ונהלים עיקריים קיימים:

מים

חקיקה

- פקודת העיריות (דיווח על איכות מי השתייה), התשס"א-2001 (מופיע גם בחוזר מנכ"ל משרד הפנים 1/04)
- חוק תאגידי מים וביוב, התשס"א-2001
- חוק הרשויות המקומיות (ביוב), התשכ"ב-1962
- חוק המים, התשי"ט-1959
- חוק הניקוז וההגנה מפני שטפונות, התשי"ח-1957
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (ערכי הגבה של שפכי תעשייה), התשס"ד-2003
- תקנות המים (כללים לרחיצת רכב ולשטיפת משטחים מרוצפים במים), התשס"א-2001
- תקנות המים (השימוש במים באזורי קיצוב) (תיקון מס' 4), התשס"א-2001
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (מתכות ומזהמים אחרים), התשס"א-2000
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (איסור הזרמת תמלחת למקורות מים), התשנ"ח-1998
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (תחנות דלק), התשנ"ז-1997
- תקנות בריאות העם (קביעת תקנים למי שפכים), התשנ"ב - 1992
- תקנות המים (איסור רחיצה וניקוי של כלי רכב במים), התשנ"ב-1992
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (בורות ספיגה ובורות רקב), התשנ"ב-1992
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (ריסוס בקרבת מקורות מים), התשנ"א-1991
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (שטיפת מיתקני ריסוס), התשנ"א-1991
- תקנות המים (איסור דטרגנטים קשים), התשל"ד-1974
- תקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי-שתייה), התשל"ד-1973
- צו רשויות נחלים ומעיינות (הטלת תפקידי רשות נחל על רשויות הניקוז), התשס"ג-2003
- צו הניקוז וההגנה מפני שטפונות (הקמת רשויות-ניקוז), התש"ך-1960
- אכרזת הניקוז וההגנה מפני שטפונות (אזורי ניקוז), התשנ"ו-1996
- חוק עזר לבאר טוביה (שמירה על איכות הסביבה והמים), התשנ"ט-1998
- חוק עזר לדוגמה לרשויות מקומיות (הזרמת שפכי תעשייה למערכת ביוב), התשמ"ב-1981
- כללי בריאות העם (טיהור מי שופכין המיועדים להשקיה), התשמ"א - 1981
- ת"י 2224 (חלק 2) - איכות המים - דגימה - הנחיות לדגימת מי שתייה ומים המשמשים בייצור מזון ומשקאות, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 2224 (חלק 4) - איכות המים - דגימה - הנחיות לדגימת שפכים, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 2224 (חלק 5) - איכות המים - דגימה - הנחיות לדגימת מי תהום, מכון התקנים הישראלי

נהלים, הנחיות ומידע מקצועי

- המלצות הצוות הבינמשרדי בנושא בנייה משמרת מים, מתוך חוזר מנכ"ל משרד הפנים 3/02

- בנייה ושימור מים - מדיניות והנחיות, מסמך של האגף למים ונחלים במשרד לאיכות הסביבה, יולי 2002
- בנייה משמרת מים - נעמי כרמון ואורי שמיר, הטכניון, חיפה
- חיסכון במים ברשויות המקומיות, חוזר מנכ"ל מיוחד בעקבות החלטת ממשלה מיום 18.4.2001, משרד הפנים, אוגוסט 2001
- בנייה משמרת מים - מתוך דברי הסבר לתקנות התכנון והבנייה (בקשה להיתר, תנאים ואגרות), (תיקון), התשס"ד-2004, מופיע בחוזר מנכ"ל משרד הפנים 11/04
- בנייה ירוקה של בתי ספר - עקרונות והמלצות, חוברת בהוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה, תל אביב, 2000 (החוברת כוללת פרק על נושא חיסכון במים)
- מידע לציבור - חיסכון במים בבית ובגן הנוי - 10 הדיברות לחיסכון במים, מצגת אינטרנט באתר המשרד לאיכות הסביבה וגם דפדפת
- המלצות לצמצום פחת מים ברשויות המקומיות - משרד הפנים, המנהל למשק המים ברשויות המקומיות 7/99
- הנחיות לתכנון הכנת תכנית אב למים ברשויות מקומיות, מתוך אתר משרד הפנים 11/03
- הנחיות ועדת הלפרין - השקיה בקולחין
- דיווח על איכות מי שתייה - דו"ח של אדם, טבע ודין
- מידע לציבור - נציבות המים, האגף לחיסכון במים
- מידע לציבור - מנהל המים

נחלים

חקיקה

- חוק רשויות נחלים ומעיינות, התשכ"ה - 1965
- צו רשויות נחלים ומעיינות (רשות נחל הקישון), התשנ"ה - 1994
- צו רשות נחל הירקון, התשמ"ח - 1988
- חוק עזר לתל אביב (הגנה על גדות הירקון והסדרת השיט בירקון), התש"ם-1979
- ת"י 2224 (חלק 3) - איכות המים - דגימה - הנחיות לדגימה בנחלים ופלגים, מכון התקנים הישראלי

נהלים, הנחיות ומידע מקצועי

- תכנית עבודה רב שנתית לשיקום נחלי ישראל, המשרד לאיכות הסביבה וקק"ל, 1999
- רשויות הנחלים ירקון וקישון - תכניות לשיקום הנחלים (באופן פרטני לכל נחל)
- דו"ח שנתי לניטור נחלים - המשרד לאיכות הסביבה
- נייר עמדה בנושא נחלים - אדם, טבע ודין

רעיונות להטמעה ויישום:

- חיוב השארת שטח של כ- 20% תכסית פנויה לחלחול מים בכל בנייה חדשה בשטח הרשות.
- התקנת ריצוף חדיר לחלחול מי גשם בכל בנייני הציבור והמוסדות בשטח הרשות ועידוד התושבים לעשות כך בחצרות הבתים.

- חקיקת חוקי עזר המסדירים מחזור מים אפורים ואיסוף מי מזגנים.
- אכיפת עמידה בכל תנאי איכות הסביבה, התברואה ובטיחות אש בטרם מתן רישיון עסק או חידוש.
- חיוב מסחר, תעשיות ושירותים לאמץ תקן ISO 14001 או תו ירוק כתנאי של הרשות למתן רישיון עסק, או לחלופין - קביעת תעריפי ארנונה שונים לעסקים בעלי תקן וחסרי תקן.
- ביצוע קידוחים ותסקיר השפעה על הסביבה לבדיקת איכות המים והקרקע כאשר מעוניינים לשנות בתכנית ייעוד קרקע מתעשייה למבני מגורים, מסחר או שטח ציבורי (תקנה שנמצאת בשלבי הכנה ע"י אדם טבע ודין).
- חיוב אזורי התעשייה לבצע סקר תקופתי של איכות קרקע ומים לאיתור הזיהום שהם גורמים, חיוב הקמת מערכות ניטור בשטח וחיוב פרסום ממצאי הסקר לציבור הרחב (מתבצע באזור התעשייה בקיסריה).
- הקמת קרן לטיפול במפגעים סביבתיים ברשויות המקומיות בהן יש סכנה לזיהום המים וחיוב כל בתי העסק בתחום הרשות לממן הקרן.
- חובת שקיפות ציבורית ודיווח בנושא איכות המים והקרקע בעיר.
- חובת שקיפות ציבורית על מתחמי התעשייה בעיר ועל גופים נוספים המחזיקים חומרים מסוכנים, כולל תחנות דלק ומכבסות ניקוי יבש. השקיפות תחול על כל הפליטות לסביבה של גזים, שפכים ופסולת והסכנות הפוטנציאליות.
- הכנת תכנית מדיניות בנושא מים בכל הרשויות המקומיות שבהן מפיקים מים.
- אימוץ מסמך ההנחיות בנושא שימור מים, אשר נכתב ע"י אנשי אקדמיה והופץ כהמלצה ליישום בחוזר מנכ"ל של משרד הפנים.
- קידום נושא החיסכון במים ברשויות המקומיות, תוך חיובן להציג דרכי פעולה אופרטיביות.
- שתילת צמחייה חסכונית במים בשטחי הגינון בתחום הרשות.
- הקמת תאגידי מים עירוניים (יש חובה להקים עד שנת 2008).
- התקנת חסכמים בכל מוסדות הרשות המקומית וביצוע אכיפה מסיבית על הביצוע (ע"י משרד הפנים שמממן את עלות ההתקנה).
- התקנת תקנות בנייה בכל רשות, שמחייבות התקנת חסכמים בבתים חדשים או בבתים שעוברים שיפוץ.
- תמרוץ תושבים להפחית את צריכת המים ע"י מתן הנחה לחשבון מים הנמוך מסכום שייקבע.
- קידום חקיקה מקומית שמסמיכה פקחי עירייה לתת קנסות למי שעובר על הנחיות של נציבות המים, למשל לגבי שעות השקיה, איסור השקיה בחודשי החורף וכו'.
- הגברת האכיפה כנגד מפעלים ובתי עסק בעלי פוטנציאל זיהום והתמקדות באכיפה של רמות זיהום השפכים מעסקים ותעשייה (לדוגמה - תחום הניקוי היבש).
- ירוק הרשות ומוסדותיה ע"י שימוש בחומרי ניקוי ידידותיים לסביבה ולתושב.
- הוצאת עסקים המחזיקים חומרים מסוכנים בשטחם מאזורי מגורים לאזורי תעשייה.
- שימוש חוזר במי קולחים מטופלים לדרגה שלישונית.
- ביצוע בדיקות קפדניות תקופתיות של רשת המים בשטח הרשות כדי למנוע אובדן מים כתוצאה מדליפת צנרת.

חינוך

חוקים, תקנות, תקנים ונהלים עיקריים קיימים:

נהלים, הנחיות ומידע מקצועי

- בנייה ירוקה של בתי ספר - עקרונות והמלצות, חוברת בהוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה, תל אביב, 2000 (החוברת כוללת מידע על נושא חיסכון במים, פסולת ומחזור ועוד).
- ייעול וחיסכון במבני ציבור - חוברת בהוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה, תל אביב
- מסמך לגבי פיילוט לבנייה ירוקה של בתי ספר ברחבי הארץ כבסיס לקביעת סטנדרטים לבניית מוסדות חינוך תוך התחשבות מרבית בגורמי סביבה וחיסכון באנרגיה, המשרד לאיכות הסביבה ומשרד החינוך
- מסמך המלצות לוועדת איכות הסביבה של הכנסת בנושא בריאות וסביבה בחצר בית הספר
- מסמך סדרי עדיפות לאומית בתחום איכות הסביבה בישראל (כרך א' - העוסק בחינוך סביבתי), 2004 - חוברת בהוצאת הטכניון ומוסד שמואל נאמן
- יישום חינוך בר קיימא במערכת החינוך - חוזר להתוויית קווים מנחים לביצוע החלטת הממשלה מיום 14.5.2003 בדבר פיתוח אסטרטגיה ליישום עקרונות פיתוח בר קיימא במערכת החינוך
- דוניץ ד. וא. פלד, (2004), "שינוי מדיניות בחינוך סביבתי: חינוך לקיימות", מתוך פרומקין ר., חנין, ד., וע. אידלמן (עורכים), סימני חיים 2003, הוצאת בבל
- חוזרי מנכ"ל משרד החינוך 2003-2004
- מחקר על נוהלי תכנון ובנייה של בתי ספר יסודיים בישראל, המכון לחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה
- תעודת הסמכה לבית ספר ירוק מטעם המשרד לאיכות הסביבה ומשרד החינוך

רעיונות להטמעה ויישום:

ירוק מוסדות החינוך

- חקיקת חוק עזר ליירוק מוסדות החינוך והתרבות בעיר.
- מתן תו ירוק או תעודת הסמכה לבתי ספר ומוסדות שמקדמים תפיסה סביבתית.
- הטמעת בנייה ירוקה של בתי ספר באמצעות הנחיות מחייבות במסמכי מרכז לקבלנים.
- תמרוץ בתי ספר שחוסכים חשמל ע"י הרשות המקומית באמצעות הגדלת תקציב התפעול שלהם.
- הכשרת עובדי מנהל החינוך בנושאים הסביבתיים וחשיבות יישומם בפועל.
- עידוד בתי ספר לעבור תהליך של הסמכה ל"בית ספר ירוק" מטעם המשרד לאיכות הסביבה ומשרד החינוך. במסגרת התהליך בית הספר יעבור השתלמות בנושאים הסביבתיים, יהיה מעורב בפרויקט סביבתי חברתי וישים דגש מיוחד על שימוש מושכל במשאבים.

נגישות למוסד

- שיפור הנגישות לבתי ספר באופניים באמצעות סלילת שבילי גישה ברגל ובאופניים, הכשרת מגרשי חניה והתקנת מתקנים לקשירת אופניים ואכיפת ביצוע הנ"ל בבתי ספר חדשים.

- חיוב קבלני הסעות ילדים להשתמש רק ברכבי דיזל בעלי ממיר מחמצן (באמצעות הנחיות מחייבות במסמכי מכרז לקבלנים).
- עידוד הסעות ילדים מאורגנות לחוגים עירוניים אחה"צ (יעודד הן הגעה לחוגים העירוניים והן חיסכון בדלק).

קשרי קהילה ושיתוף ילדים ונוער במערכות עירוניות

- שיתוף נציגות של בני נוער בוועדות עירוניות ובעשייה עירונית פעילה (חברי מועצות תלמידים או פעילים סביבתיים).
- איוש משרה של משקיף הדורות הבאים ברשות המקומית.
- חיזוק הקשר בין מערכת החינוך לתעשייה ולעסקים, לצורך עידוד פעילויות משותפות.
- השתתפות נציגי נוער בישיבות מועצת הרשות ובוועדות השונות.
- קידום נושאים משותפים לבית הספר ולקהילה: אירועים שכונתיים, גינה קהילתית, חוגי לימוד משותפים וכו'.
- איתור ההון האנושי בקרב הורי התלמידים (אדריכלים, אמנים, אנשי אקדמיה וכו') ושילובם בפעילות למען הקהילה.

פיתוח מרכזים לחינוך סביבתי

- הקמת ופיתוח מרכזים לחינוך סביבתי, שיספקו פעילויות חינוכיות והסברתיות בתחום הרשות: אתר פסולת ומחזור, מתקן טיהור שפכים, תחנת רכבת וכו'. לדוגמה: המרכז הלימודי למחזור ואיכות הסביבה באתר קומפוסט 2000 בקריות.

תחבורה ונגישות

חוקים, תקנות, תקנים ונהלים עיקריים קיימים:

חקיקה

- חוק שיוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998
- תיקון 37 לחוק התכנון והבנייה (קיצור הליכי אישור תכניות לדרכים ומסילות ברזל), התשנ"ד-1994
- חוק חנייה לנכים, התשנ"ד-1993
- חוק הרשויות המקומיות (סידורים לנכים), התשמ"ח-1988
- חוק הדרכים (שילוט), התשכ"ו-1966
- תקנות שיוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (עדיפות במקומות חנייה במקום העבודה), התשס"ב-2001
- תקנות הדרכים (שילוט), התש"ם-1980
- חוק עזר לראשון לציון (העמדת רכב וחנייתו), התש"ס-2000
- ת"י 1918 (חלק 1) - נגישות בסביבה הבנויה: עקרונות ודרישות כלליות, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1918 (חלק 2) - הסביבה שמחוץ לבניין, מכון התקנים הישראלי

נהלים, הנחיות ומידע מקצועי

- הנחיות לכתובת תכנית אב לתחבורה, מתוך אתר משרד הפנים 2/03
- גיבוש יעדי הפחתה לאומיים לצמצום זיהום האוויר מתחבורה, המשרד לאיכות הסביבה
- מדיניות תחבורה לשמירת הסביבה, המשרד לאיכות הסביבה, אוקטובר 1998
- דברי הסבר לתיקון תקנות התכנון והבנייה (התקנת מקומות חנייה) (תיקון), התשס"ד-2004 - מופיע בחוזר מנכ"ל משרד הפנים 7/04.

רעיונות להטמעה ויישום:

צמצום נסיעה ברכב פרטי

- הוספת קטגוריה הבוחנת חלופה של תחבורה בת קיימא בתסקירי השפעה על הסביבה (הנחיות לתסקיר מגיעות מהמשרד לאיכות הסביבה, אבל מנהל התכנון העירוני יכול להוסיף קטגוריות לתסקיר, בהתאם לצרכים מקומיים).
- סלילת שבילי אופניים בצמוד לכל כביש חדש ופיתוח שבילים בסמוך לכבישים קיימים, בייחוד כאלו הסמוכים לבתי ספר או מרכזים קהילתיים.
- הגברת נגישות למקומות ציבוריים, למשל באמצעות התקנת מערכת שבילי אופניים מסועפת, התקנת מתקנים לנעילת אופניים ומקלחות.
- הפסקת או צמצום השתתפות הרשות בתשלומי אחזקת רכב ועלות החנייה לעובדיה.
- חיוב מפעלים המעסיקים למעלה מ-100 איש להפעיל מערך הסעות מסודר לעובדים.

עידוד נסיעה בתחבורה ציבורית

- אישור תנועה לאוטובוסים דו מפרקיים בעורקים מרכזיים או בשעות העומס בלבד (מתבצע בתל אביב).
- התקנת תקן חדש לגבי מספר מקומות חנייה בבניינים בהתאם לתחבורה הציבורית הקיימת באזור (אומץ בירושלים).
- הקמת מוקד מידע עירוני המספק מידע והכוונה בנושא הגעה ממקום למקום בתחבורה ציבורית.
- חיוב בתי עסק לפרסם דרכי הגעה אליהם בתחבורה ציבורית.
- גביית אגרות גודש מרכבים פרטיים בנתיבי תחבורה עמוסים במיוחד.
- הוספת תפקיד ברשות של מתאם קווי התחבורה הציבורית בראייה של התושבים. תפקיד העובד לתאם את תנועת האוטובוסים בתחום הרשות, בשיתוף פעולה עם משרד התחבורה וחברות האוטובוסים.
- הגברת הפניות מצד הרשות המקומית למשרד התחבורה לצורך אישור הסדרי תנועה של נת"צ בכבישים קיימים.
- הפניית כופר החנייה שנגבה ע"י הרשות לפיתוח תחבורה ציבורית ואלטרנטיבית.

תכנון ורישוי

- קידום תכנית אב לתחבורה בכל רשות.
- הכנת תכנית עבודה רב שנתית להוספת שבילי אופניים ייעודיים בתוך רצועות דרכים קיימות.
- שילוב שבילי אופניים ייעודיים בכל תכנית חדשה.
- אישור מדיניות חנייה לרשות, שקושרת באופן דיפרנציאלי בין תקן החנייה לבין אחוזי הבנייה.
- קביעת תקן מחייב לחניית אופניים לבתי עסק ברחוב הסמוך או בחניון הבניין בו ממוקם בית העסק.
- קביעת תקנה מקומית בנושא הקצאת שטחים למקלחות במבני תעסוקה שזכויות הבנייה בהם מעל 150% או ששטחם מעל 2,000 מ"ר.
- הכנת תסקיר השפעה על הסביבה שכולל תחזית זיהום אוויר, מקורות אור, רעש, רעידות ופגיעה ביסודות בתים לכל תכנית כביש שרמתו גבוהה מכביש מקומי.
- הקצאת שטחים לתחנות מילוי גז (במקום דלק) או חיוב תחנות דלק להקים עמדות למילוי גז בשטחן.
- קידום מכירת דלק דל גופרית בתחנות דלק הממוקמות בשטח הרשות.
- הכנת תכנית רב שנתית לניצול מקורות מקומיים של אנרגיה לא מזהמת להפעלת כלי הרכב של הרשות.
- הקצאת שטח עירוני לחניית משאיות בשעות הלילה.

שטחים פתוחים, ים וחופים

חוקים, תקנות, תקנים ונהלים עיקריים קיימים:

שמורות וגנים

חוקה

- תמ"א 8 - תכנית מתאר ארצית לגנים לאומיים, שמורות טבע ושמורות נוף
- תמ"א 22 - תכנית מתאר ארצית ליער ויעור
- חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח-1998
- חוק רשות העתיקות, התשמ"ט-1989
- חוק הרשויות המקומיות (שימוש ארעי במגרשים ריקים), התשמ"ז-1987
- חוק שיפוץ בתים ואחזקתם, התש"ם-1980
- חוק העתיקות, התשל"ח-1978
- חוק התכנון והבנייה, התשכ"ה 1965 על תיקוניו - סעיפים הרלוונטיים לנושא שטחי נופש, ייעור ושימור קרקע, ייעוד קרקע לשטחים פתוחים ולגנים, שמירה על עתיקות ומקומות קדושים, חוף הים, שימור אתרים ופיתוח אתרים בעלי חשיבות ערכית או נופית, שטחי ייעור, נטיעת עצים לצידי דרכים ושטחים פתוחים ועוד (לדוגמה - חלקי סעיפים 49, 49, 57, 61, 69, 76)
- פקודת היערות
- פקודת המכרות
- תקנות להגנת חיית הבר (הוראות שעה), התש"ס-2000
- תקנות גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי האום (איסור פגיעה בערכי טבע מוגנים), התשמ"ד-1983
- תקנות המכרות (רשיונות חציבה), התשל"ח-1978
- תקנות המכרות (קרן לשיקום מחצבות), התשל"ח-1978
- תקנות גנים לאומיים ושמורות-טבע (איסור פגיעה בערכי-טבע מוגנים וההגנה עליהם), התשכ"ח-1968
- חוק עזר לפתח תקווה (שימור עצים), התשס"א-2001
- חוק עזר לעכו (שימור רחובות ושטחים ציבוריים פתוחים), התשס"א-2000
- חוק עזר לירוחם (עקירת עצים), התשנ"ו-1996
- חוק עזר לחצור הגלילית (הגנה על הצומח ושמירת הסדר והניקיון בגנים), התשנ"ז-1996
- חוק עזר לראש פינה (הסדרת גדר חיה), התשנ"ה-1995
- חוק עזר לזכרון יעקב (חזיתות בתים וגינות ושמירה על מראם הנקי), התשמ"ח-1988
- חוק עזר לרמת גן (שמירת שטחים ציבוריים), התשכ"ד-1964

נהלים, הנחיות ומידע מקצועי

- מדיניות וכלים לשמירה על שטחים פתוחים (תיקי כלי, עקרונות פעולה והמלצות), מסמך שנכתב בשיתוף משרדי ממשלה שונים וגופים ירוקים, מרץ 2003
- מדיניות שטחים פתוחים בליבת ישראל: עקרונות ודרכים ליישום, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות

- תדריך תכנון להקצאת קרקע לצורכי ציבור, התקבל בממשלה 28.1.2001
- מתודולוגיה להערכת רגישות וערכיות שטחים פתוחים, מוטי קפלן ומנחם זלוצקי
- קבלני גינון ברשות המקומית - עקרונות פעולה ושיטות עבודה, האגף למנהל מוניציפאלי, משרד הפנים, ינואר 2000

ים וחופים

חקיקה

- תמ"א 13 - חופי הים
- חוק שמירת הסביבה החופית, התשס"ד-2004
- חוק איסור נהיגה ברכב בחוף הים, התשנ"ז - 1997
- חוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים, התשמ"ח-1988
- חוק מניעת זיהום הים (הטלת פסולת), התשמ"ג-1983
- פקודת מניעת זיהום מי-ים בשמן [נוסח חדש], התש"ם-1980
- תקנות המים (מניעת זיהום מים) (סילוק שפכים מכלי שיט), התשנ"ט-1998
- תקנות מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים, התש"ן-1990
- תקנות מניעת זיהום הים (הטלת פסולת), התשמ"ד-1984
- תקנות הנמלים, התשל"א-1971
- חוק עזר לעכו (הסדרת הרחצה בים), התשנ"ז-1997
- חוק עזר לאילת (איסור לינה, הקמת מחסות והבערת אש על שפת הים ובשטחים ציבוריים), התשמ"ב-1982.

רעיונות להטמעה ויישום:

- ייזום חוק עזר המסדיר את הפעילות לאורך חופי נחל ברשויות שבשטחן נחלים (בדומה לחוק עזר של עיריית תל אביב על הגנה על גדות הירקון).
- התקנת תקנה עירונית המעודדת פיתוח שטחים לא מבונים כגינות זמניות, גם ללא אישור הבעלים (מתבצע בתל אביב).
- קביעת מכסות מינימאליות לשטחים ירוקים (גנים ופארקים) בכל אזור של בנייה חדשה או התחדשות עירונית, במיוחד בשכונות בהן למעלה מ-5,000 תושבים (ההצעה מבוססת על תדריך תכנון להקצאת קרקע לצורכי ציבור שאושר בממשלה בשנת 2001, אך אינו מיושם ברבות מהרשויות המקומיות).
- יצירת "מעגל כספים ירוק" ברשות המקומית, כלומר - לקבוע בתקנה עירונית כי אחוז מסוים מהיטל ההשבחה שגובהה העירייה יוקצה לפיתוח ותחזוקת שטחים ירוקים.
- קביעה בחוק עזר או בתקנה עירונית כי אחוז מסוים מכל שטח מגרש לבנייה חדשה חייב להיות פנוי מתכסית אטומה לחלחול מי גשם. תכניות שאינן עומדות בסטנדרט לא תאושרנה בוועדות התכנון ולא יינתן להן היתר בנייה.
- הגדרה וסימון בתכניות את השטחים הירוקים הנגישים לשימוש פעיל של הציבור (נגישים פיזית, רצופים, בשיפוע מתון וכו').
- עידוד התושבים לטעת עצים ליד בתים, מחוץ לשטח המגרש, כולל אחריות להשקייתם וטיפוחם.

- התקנת שלטי הכוונה ברורים לכל הפארקים בשטח הרשות המקומית.
- קביעת תקנה המסדירה את הפעלת התאורה בפארקים ובגינות שבאחריות הרשות: שעות חובת קיום תאורה (תוך התייחסות לשעון קיץ וחורף), קביעת עוצמת אור, קביעת צפיפות מינימאלית למיקום עמודי תאורה וכו'.
- השארת שטחי החצר בבתי הספר פתוחים לאחר שעות הלימודים, לרווחת הציבור.
- קביעת תקנה עירונית מחייבת לגבי סוגי הצמחייה שניתן לשתול בשטחים שבאחריות הרשות (בגינות, שטחי חיץ, איי תנועה וכו'): צמחייה חסכונית במים, צמחייה נותנת צל וכו' ולהגדיר גם את סוג התכסית בגנים ככזו המאפשרת חלחול מים.

פסולת ומחזור

חוקים, תקנות, תקנים ונהלים עיקריים קיימים:

חקיקה

- תמ"א 16 - תכנית מתאר ארצית לפסולת מוצקה, הוראות סביבתיות, מרץ 1989
- חוק הפיקדון על מכלי משקה, התשנ"ט - 1999
- חוק איסוף ופינוי פסולת למחזור, התשנ"ג - 1993
- חוק שמירת הניקיון, התשמ"ד - 1984
- תקנות הפיקדון על מכלי משקה, התשס"א - 2001
- תקנות איסוף ופינוי פסולת למחזור (חובת פינוי פסולת למחזור), התשנ"ח - 1998
- תקנות רישוי עסקים (תחנת מעבר לפסולת), התשנ"ח - 1998
- תקנות בריאות העם (מניעת מפגעים) (פינוי יריעות פלסטיק), התשנ"ג - 1993
- תקנות התכנון והבנייה (תסקירי השפעה על הסביבה), התשמ"ב - 1992
- תקנות רישוי עסקים (סילוק פסולת וחומרים מסוכנים), התשנ"א - 1990
- תקנות למניעת מפגעים (מניעת זיהום אוויר וריח בלתי סבירים מאתרים לסילוק פסולת), התש"ן - 1990
- חוק עזר לגני תקווה (איסוף ופינוי פסולת למחזור), התש"ס - 2000
- חוק עזר לרמלה (שמירת הסדר והניקיון), התשנ"ט - 1999
- חוק עזר לשוהם (שמירת איכות הסביבה, מניעת מפגעים ושמירת הסדר והניקיון), התשנ"ו - 1996
- חוק עזר לדוגמה לעיריות/מועצות מקומיות (ניקוי מדרכות), התשל"ד - 1974
- חוק עזר לדוגמה למועצות המקומיות (תברואה וסילוק מפגעים), התשל"ב - 1972
- חוק עזר לרעננה (הוצאת אשפה), התשכ"ז - 1967
- ת"י 2221 - שיטת בדיקה תקנית לקביעת הרכב פסולת מוצקה עירונית לא מעובדת, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 2223 - נוהל תקני לדגימת פסולת וקרקע לגילוי חומרים אורגניים נדיפים, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 2265 - אחסון פסולת מוצקה מבניינים והטיפול בה באתר, מכון התקנים הישראלי

נהלים, הנחיות ומידע מקצועי

- היטל שמירת הניקיון - תמריץ למחזור אשפה, הצעת תקציב המדינה לשנת 1994, החלטת ממשלה 31.8.1993, 1848
- מוקדי איסוף למחזור ברשות - מדריך לתכנון ותפעול, המשרד לאיכות הסביבה, באמצעות חברת אתת בע"מ
- הנחיות סביבתיות לתכנון מערך אצירת פסולת מוצקה ברשויות המקומיות - מהדורה מעודכנת, יוני 2002, המשרד לאיכות הסביבה
- מדיניות הטיפול בפסולת מוצקה - המשרד לאיכות הסביבה, מאי 2002
- הסדרת הטיפול בפסולת בניין, החלטת ממשלה 2927, 9.2.2003
- קידום הטיפול בנושא פסולת מוצקה, החלטת ממשלה 2565 (פש/9), 10.2.1994

- מחזור והפחתת פסולת במשרדי ממשלה וגופי הסמך - יישום החלטת ממשלה 1190, 30.12.2001.
- הנחיות לכתיבת תכנית אב לתברואה, חברת אידע, דצמבר 1999
- הוראות למתקני תברואה (הל"ת) - עדכונים התשס"ב-2002, מנהל התכנון במשרד הפנים, פברואר 2002
- בנייה ירוקה של בתי ספר - עקרונות והמלצות, חוברת בהוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה, תל אביב, 2000 (החוברת כוללת מידע בנושא פסולת ומחזור)
- שילובם של אנשים עם פיגור שכלי בפרויקט מחזור במשרדי ממשלה ובגופי סמך, החלטת ממשלה 938, 26.10.2003

רעיונות להטמעה ויישום:

- חקיקת חוק עזר עירוני ייעודי לנושא מחזור.
- עידוד תושבי הרשות לצמצם את כמות הפסולת שהם מייצרים ולמחזר את הפסולת שניתן.
- הקמת מרכזי מחזור קהילתיים בכל רשות, שיהיו מוכרים ונגישים לציבור (לדוגמה - בסמיכות למתנ"ס, ב"ס, מרכז קהילתי), המחולקים בתוכם למתחמי פסולת שונים: רהיטים, גזם וכו'.
- עידוד יזמים, אנשי עסקים ועמותות סביבתיות לטפל בנושא הפסולת ומחזור, באופן שמפעיל אתר המחזור יינה מהרווחים שהאתר יישא.
- עידוד יזמים ובעלי עסקים להיות מעורבים בתהליכי איסוף ומחזור פסולת באמצעות:
 - הקצאת שטחי מקלטים עירוניים.
 - מתן הנחה בארנונה לבעלי האנגרים.
 - מתן הנחה בארנונה לבעלי חניון המקצים שטח מסוים ממנו לצורכי איסוף ומחזור פסולת.
- שיתוף פעולה של הרשויות המקומיות עם גורמים חינוכיים לצורך העמקת חשיבות המחזור.
- פרסום בטופסי הארנונה הנשלחים לתושבים, באתר האינטרנט של הרשות ועל לוחות המודעות השכונתיים מידע על כל אפשרויות המחזור שיש בתחום הרשות, כולל כתובות האתרים וימי איסוף לסוגי פסולת שונים.
- קביעת תקנה/חוק לפיהם תבוצע המרה מתשלום ארנונה כוללת עבור פינוי פסולת בכמות בלתי מוגבלת לתשלום ארנונה לפי כמות הפסולת. לפי שיטת תשלום זו, במקום תשלום אחד עבור פינוי פסולת, בכל כמות שהיא, מי שיזרוק יותר פסולת, ישלם יותר.
- גביית תשלום עבור רכישת שקיות אשפה ואיסוף פסולת בשקיות אלו בלבד. כך, מי שיזרוק יותר, ייאלץ להוציא יותר כסף לרכישת השקיות (ניסיון לכך כבר התבצע בתל אביב עם שקיות ה"איזבל").
- מיסוד נושא המחזור בתקציב הרשות המקומית באמצעות חקיקה, כך שיוקצה כסף ייעודי לביצוע בדיקות כדאיות וליישום מסקנות בנושא.
- חיוב קבלני גינון העובדים מטעם העירייה (במסמכי המכרז וההתקשרות) לפנות את פסולת הגינון בצורה מסודרת, לאתר שיוגדר מראש ע"י העירייה, וזאת במקום להשאיר פסולת בשטח, לאיסוף ע"י אגף התברואה העירוני.
- קביעת תקנות המחייבות שיפוצניקים לשכור מכולת פסולת, לקבל היתר מהרשות המקומית להצבתה וחיובם לפנות את פסולת הבניין לאתר פסולת ייעודי.

- הוספת דרישה/תנאי ברישיון העסק של מפעלים וחנויות גדולות שאחראים לפינוי פסולת באופן עצמאי ועל חשבונם, כי עליהם גם להפריד ולמחזר פסולת. כך גם מרכזי קניות או מרכזים מסחריים יחויבו להפריד בין סוגי הפסולת השונים, וסופרמרקטים גדולים יחויבו להפריד בין פסולת אורגנית לסוגי פסולת אחרים.
- הוספת דרישות סביבתיות שלא מעוגנות בחוק עזר עירוני כחלק מתקנות ונהלים פנימיים של הרשות ובמסמכי מרכז לקבלנים חיצוניים.
- הקמת קומפוסטור בכל פארק עירוני לניצול שיירי פסולת אורגנית. הרשות תתחזק את המתקן ותנצל את תוצרתו. ניתן גם לעודד בתים משותפים להקים קומפוסטור בתחום החצר.
- קיום סדנאות מחייבות לבעלי עסקים קטנים בנושא ניהול פסולת כתנאי למתן/חידוש רישיון.
- עידוד השימוש החוזר והמחזור במערכת החינוך ע"י הפעלת מרכזי מחזור בסמוך למוסדות חינוך וע"י עידוד המוסדות להשתמש במוצרים ממוחזרים לצרכים חינוכיים ולצרכים שוטפים (לדוגמה - לעודד גננות לא לרכוש ערכות יצירה מוכנות אלא להשתמש בגרוטאות שכל ילד מביא מהבית או בעלים וענפים שאוספים בטבע וכו').
- הקמת מרכזי "יד שנייה" עירוניים.

שיתוף הציבור בקבלת החלטות

חוקים, תקנות, תקנים ונהלים עיקריים קיימים:

חקיקה

- תיקון 63 לחוק התכנון והבנייה (פרסום הודעת הפקדה על גבי שלט), התשס"ג-2002
- חוק חופש המידע, התשנ"ח-1998
- חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968
- חוק התכנון והבנייה, התשכ"ה-1965 (סעיפים הרלוונטיים לשיתוף הציבור)
- חוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961
- פקודת העיריות (נוסח חדש) - התוספת השנייה - פרק חמישי: פומביות הדיונים
- תקנות התכנון והבנייה (פרסום הודעה על הפקדת תכנית על גבי שלט לפי ס' 89 א' לחוק התכנון והבנייה), התשס"ג-2003
- תקנות התכנון והבנייה (תסקירי השפעה על הסביבה), התשס"ג-2003
- תקנות התכנון והבנייה (רישוי מתקני גז טבעי), התשס"ג-2003
- תקנות חופש המידע, התשנ"ט-1999
- תקנות התכנון והבנייה (מסירת מידע), התשמ"ט-1989
- תקנות התכנון והבנייה (בקשה להיתר, תנאי ואגרות), התש"ל-1970

נהלים, הנחיות ומידע מקצועי

- הליכי תכנון ובנייה - הציבור חייב להיות מעורב, חוברת מידע של אדם, טבע ודין
- חובת הצגת חוקי עזר לעיון ורכישה (בהתבסס על ס' 263 לפקודת העיריות) - מתוך חוזר מנכ"ל משרד הפנים 5/00
- נוהל הגשת חוק עירוני לאישור משרד הפנים, אוקטובר 2002 (מתוך אתר האינטרנט של משרד הפנים)
- נוהל אישור ופרסום חוקי עזר, מתוך חוזר מנכ"ל משרד הפנים 2/98
- נוהל הקצאת קרקעות ומבנים ללא תמורה או בתמורה סמלית - פורסם בחוזר מנכ"ל משרד הפנים 5/01 מספטמבר 2001, תוקן בחוזר מנכ"ל משרד הפנים 6/02 מדצמבר 2002 ובחוזר מנכ"ל 7/04 מיוני 2004
- חוברת מידע בנושא רישוי עסקים, מתוך אתר משרד הפנים 6/03
- החלטת מועצת העיר תל אביב לפתוח את דיוני ועדות התכנון העירוניות לציבור
- אלטרמן, ר., לו-יון, י. וא. צ'רצ'מן, (1996), מדריך לשיתוף הציבור בתכנון (מהדורה שלישית), חיפה: הוצאת הטכניון - המרכז לחקר העיר והאזור
- היימן, ב., (2002), חוק התכנון והבנייה - מדריך לציבור, הוצאת שתיל
- ורנסקי, א. ור. אלטרמן, (1992), שיתוף הציבור וחוקי תכנון ובנייה: החוק, הנוהג ועמדות מקבלי החלטות, חיפה: הוצאת הטכניון - המרכז לחקר העיר והאזור
- ורנסקי, א. ור. אלטרמן, (1994), "מי (לא) מפחד משיתוף הציבור?", עיר ואזור, 23, ע"ע 123-150.
- אמצעי להגברת משקל הציבור בנושאי תכנון סביבתי (מסמך המפרט אילו נושאים הקשורים לשיתוף הציבור משולבים כבר בחוק התכנון והבנייה ואלו נושאים חסרים או שכדאי לשנותם וכיצד), עו"ד בנימין היימן, אוגוסט 1999

- חוזר של היועצת המשפטית של משרד הפנים (מ- 8.5.2001) המנחה את הוועדות המקומיות להציג לעיון הציבור את מסמכי התכניות השונות (תשריט + תקנון + נספחים) לאחר סיום שלב האישור הראשוני שלהן במסגרת הוועדה, וגם להציג את הפרוטוקולים של הדיונים הפומביים של הוועדה
- "שיתוף הציבור בקבלת החלטות בנושאי איכות הסביבה", הרצאת פתיחה של ד"ר אבי גוטליב מאוניברסיטת תל אביב, בכנס בריאות וסביבה, תל אביב, נובמבר 2002 (נמצא בחוברת הרצאות הכנס)

רעיונות להטמעה ויישום:

תכנון עירוני

- הכללת סעיף במסמכי מרכזי תכנון שמחייב את המתכננים לקיים תהליך של שיתוף הציבור בעת הכנת תכניות מסדר גודל שייקבע, ואכיפת הביצוע ע"י ועדות התכנון בטרם אישור התכנית. מזמין העבודה יישא בעלויות קיום התהליך.
- קביעת תבנית והאחדת נוסח מחייב לפרסומים בעיתונות בנושאי תכנון ובנייה שבסמכות הרשויות המקומיות: גודל כתב מינימאלי, רמת פירוט המידע, בהירות ונכונות הפרטים וכו'.
- אכיפה קפדנית של יישום התיקון לחוק התכנון והבנייה המחייב את הרשויות המקומיות להציב שלטים המדווחים על תכניות חדשות, וזאת בתחום התכנית המוצעת ובסביבה הקרובה, למשך כל תקופת ההפקדה להתנגדויות.
- פרסום בעיתונות ו/או בצמוד לחשבון הארנונה ו/או על לוחות המודעות העירוניים ו/או באתר האינטרנט של הרשות מידע על כל תכנית מתאר ארצית, מחוזית או תכנית תשתיות לאומיות שחלה בתחום השיפוט של הרשות וזאת במשך כל תקופת ההפקדה להתנגדות.
- קבלת החלטה במועצת העיר על פתיחת כל דיוני ועדות התכנון לקהל הרחב והצגת לו"ז וסדר יום לכל הדיונים באתר האינטרנט העירוני (מתבצע בתל אביב).
- קיום ישיבות ועדות תכנון בשעות אחר הצהריים, על מנת לאפשר לבעלי עניין להשתתף בדיונים ולהביע דעתם וזאת ללא פגיעה בפרנסתם.
- עיגון בתקנות/נהלים של הרשות המקומית תוספת שלב תכנוני הכולל הצגת תכניות עקרוניות לקהל הרחב וקיום שימוע ציבורי.
- קבלת החלטה עקרונית במועצת העיר כי יש לערב את הציבור הרחב ואת בעלי העניין האחרים כבר בשלבי התכנון הראשוניים.
- קיום כנסים קבועים לכל הפעילים השכונתיים והגופים הירוקים לצורך עדכון הדדי על תכניות מתוכננות, והדרכת הפעילים כיצד להציג את עמדתם בוועדות התכנון באופן בהיר, תמציתי ומקצועי.
- ייזום קורס/ יום עיון/ השתלמות בנושא שיתוף הציבור והעברתו לכל עובדי מוסדות התכנון, לנבחרי ציבור, לבעלי מקצוע ולבעלי עניין.
- מינוי "נציג פניות הציבור בנושאי תכנון ובנייה" בכל רשות מקומית. באחריותו יהיה לרכז ולפרסם את המידע על כל התכניות שנמצאות בשלב הפקדה להתנגדויות, לתת מענה וסיוע לקהל הרחב ולוודא כי ועדת התכנון אכן פועלת לפי הנהלים שייקבעו בנוגע לשיתוף הציבור (פרסום תאריכי ישיבות, קיום שימוע לתכניות עקרוניות וכו').
- הרחבת סמכויות הממונה על חופש המידע ברשויות המקומיות גם לנושא פרסומים בנושאי תכנון ובנייה.

- הכנסת טביעת רגל אקולוגית בכל תב"ע - חיוב המבקש היתר בנייה להציג מה הפעולות הפיסיות שיבצע בפועל לצורך חיסכון במים, שמירה על איכות האוויר וכו'.

שיתוף נציגי ציבור

- הקמת מנהלות שכונתיות שבאחריותן לטפל בכל ההיבטים התכנוניים, הסביבתיים והחברתיים שבתחום השפעתן (כמו שקיים בתל אביב ובירושלים).
- שיתוף הציבור, כולל ילדים ובני נוער, במפגשי הוועדות העירוניות ובדיונים לגבי פרויקטים נקודתיים.
- פרסום באתר האינטרנט של הרשות וגם בעיתונות המקומית כאשר מתפנה תפקיד דירקטור בחברות העירוניות.
- הקמת גוף מקצועי שאחראי על הכנת מסמך עקרונות לשיתוף הציבור בקבלת החלטות ובעשייה השוטפת בכל אחת מהרשויות.
- אישור במוסדות הרשות (למשל - בוועדת איכות הסביבה העירונית) את הגדלת סמכותם של נאמני הניקיון וקביעת נושאים ספציפיים שבהם תהיה להם סמכות אכיפה.
- תמיכה בעמותות מקומיות ובוועדי שכונות (מתן מידע וסיוע מקצועי, הנחות בארנונה, שירותי משרד וכו').

שירותים קהילתיים וחינוכיים

- הקצאת משאבים ייעודיים לתמיכה בארגונים חברתיים, לקידום ההתנדבות ולפיתוח פעילים קהילתיים (ע"י ייזום ויישום קורס לפעילי סביבה מתנדבים) כחלק מהתקציב העירוני.
- קביעת סכומי כסף שיוקצו כהקצבות ייעודיות לארגונים הסביבתיים-חברתיים כחלק מתקציב הרשות וביצוע בקרה כי הסכומים שהוקצו אכן שימשו למטרה שהוגדרה.
- הגדרת תקנון/נוהל לבחירת ועד הורים, שיכלול לוח זמנים, נוהל עבודה וכישורים מינימאליים מחייבים לחברים.

תפעול ותכנית עבודה

- עדכון באתר האינטרנט ושליחת דו"ח שנתי לתושבים (בצירוף לחשבון הארנונה) של תכנון לעומת ביצוע.
- קביעת נוהל המחייב את המחלקות השונות ברשות לפרסם ולעדכן באופן שוטף את תכנית העבודה שלהן ואת הלו"ז לביצועה באתר האינטרנט העירוני, באופן שלציבור תהיה אפשרות להתעדכן ולהיות שותף בתהליך.

ניהול סביבתי של העירייה ומוסדותיה

חוקים, תקנות, תקנים ונהלים עיקריים קיימים:

חקיקה

- חוק חובת המכרזים, התשנ"ב-1992
- חוק שיפוץ בתים ואחזקתם, התש"ם-1980
- חוק הרשויות המקומיות (מכרזים משותפים), התשל"ג-1972
- חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968 (על נושאו ותיקונו השונים)
- תקנות התכנון והבנייה (תסקירי השפעה על הסביבה), התשס"ג, 2003
- תקנות העיריות (הסדר רכישות, ניהול מחסנים, רישום וניהול טובין), התשנ"ח-1998
- תקנות העיריות (מכרזים), התשמ"ח-1987
- תקנות הרשויות המקומיות (מכרזים משותפים), התשל"ג-1973
- תקנות הרשויות המקומיות (הכנת תקציבים), התשל"א-1971
- תו תקן ISO 14001
- ת"י 14001 - מערכות ניהול סביבתי - דרישות והנחיות שימוש, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 14004 - מערכות ניהול סביבתי - הנחיות כלליות לגבי עקרונות, מערכות וטכניקות תומכות, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 14010 - הנחיות לעריכת מבדקים סביבתיים: עקרונות כלליים, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 14011 - הנחיות לעריכת מבדקים סביבתיים: נוהלי עריכת מבדק - עריכת מבדקים של מערכת ניהול סביבתי, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 14050 - ניהול סביבתי: מונחים והגדרות, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1045 (חלק 10) - בידוד תרמי של בניינים: סיווג יישובים לפי אזור אקלים
- ת"י 1068 (חלק 1) - חלונות: דרישות כלליות ושיטת בדיקה
- ת"י 1536 - מבנים: חומרי איטום - מיון ודרישות, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1547 - תכניות ביצוע לבניינים ולעבודות פיתוח סביבתי (חלק 4: ביוב, ניקוז והספקת מים, דלק וגזים, חלק 5: מיזוג אוויר ואוורור, חלק 10: עבודות פיתוח וגינון באתר, חלק 13: איטום), מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1576 - מוצרי נייר וקרטון לאריזה שפגיעתם בסביבה פחותה (מוצרים ירוקים), מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1611 - מוצרי נייר הגיינה שפגיעתם בסביבה פחותה (מוצרים ירוקים), מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1621 - חומרי סיכה על בסיס מינרלי שפגיעתם בסביבה פחותה (מוצרים ירוקים), מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1738 - הנחיות כלליות להערכת מוצרים שפגיעתם בסביבה פחותה (מוצרים ירוקים), מכון התקנים הישראלי (תקן שנמצא ברוויזיה)
- ת"י 1899 - מוצרי נייר לכתובה ולדפוס שפגיעתם בסביבה פחותה (מוצרים ירוקים), מכון התקנים הישראלי
- ת"י 1937 - צבעים על בסיס מים שפגיעתם בסביבה פחותה (מוצרים ירוקים), מכון התקנים הישראלי

- ת"י 1983 - צינורות תלת שכבתיים להשקיה עשויים פוליאתילן בתולי ופוליאתילן ממוחזר, מכון התקנים הישראלי
- ת"י 4163 - מוצרים עשויים פלסטיק ממוחזר שפגיעתם בסביבה פחותה (מוצרים ירוקים), מכון התקנים הישראלי

נהלים והנחיות

- מסמך עשרת העקרונות לרשות מקיימת, מרכז השל
- מוקדי איסוף למחזור ברשות - מדריך לתכנון ותפעול, המשרד לאיכות הסביבה, באמצעות חברת אתת בע"מ
- מחזור והפחתת פסולת במשרדי הממשלה וגופי סמך - מסמך הנחיות, המשרד לאיכות הסביבה
- פילוט לבנייה ירוקה של בתי ספר ברחבי הארץ כבסיס לקביעת סטנדרטים לבניית מוסדות חינוך תוך התחשבות מרבית בגורמי סביבה וחיסכון באנרגיה, המשרד לאיכות הסביבה ומשרד החינוך
- קבלני גינון ברשויות המקומיות - עקרונות פעולה ודרכי ביצוע (מתוך אתר האינטרנט של משרד הפנים)
- תו התקן החברתי (הצעה לתקן ישראלי 10000), מכון התקנים

רעיונות להטמעה ויישום:

רכש

- רכישת מדפסות שמדפיסות באופן דו צדדי, לצורך חיסכון בנייר.
- רכישת ספסלים העשויים מחומר ממוחזר לשימוש בגנים הציבוריים.
- שימוש במינימום 25% נייר ממוחזר מסך כמות הנייר השנתית שנרכשת ברשויות המקומיות.

רכב

- שימוש בדלק דל גופרית או סולר בציי הרכב שמפעילה הרשות המקומית.
- חיוב קבלני הסעות של הרשות להשתמש רק בדלק ידידותי לסביבה או לפחות מתן נקודות בונוס לקבלן שמתחייב על כך בעת בחירת קבלנים במסגרת מכרז.
- התקנת ממיר קטליטי בכל הרכבים העירוניים והחלפת רכבים מעשנים (ניתן להיעזר בתמריצים של המשרד לאיכות הסביבה לצורך ביצוע).
- עידוד עובדים להגיע בהסעות מאורגנות או בתחבורה ציבורית למקום העבודה באמצעות מתן תמריץ כספי לכל עובד שמוותר על מקום החנייה שהוקצה לו.

חיסכון

- התקנת טיימרים במשרדי הרשות לצורך חיסכון בחשמל (מזגן - כיבוי אוטומטי בשעה שנקבעה בסוף היום, בטמפרטורת חדר מסוימת וכו', תאורה - כיבוי אורות אוטומטי בכל החדרים וכו').
- הפעלת מערכות חימום ומיזוג אוויר באמצעות מערכות סולריות.
- עידוד צילום דו צדדי של מסמכים.
- שימוש חוזר במעטפות לגורמים בתוך הרשות.

- הטמעת השימוש במערכת האינטראנט (רשת מחשוב פנימית של הרשות) במקום במסמכים ובמזכרים מנייר בקרב עובדי הרשויות המקומיות.
- התקנת חסכמים בכל המוסדות הציבוריים שבאחריות הרשות המקומית.
- שימוש בתאורה חסכונית באנרגיה ברחובות, מבני ציבור וכו'.
- ביצוע מבדקי יעילות אנרגטית למבני הציבור ולמוסדות בתחום הרשות.

קשרי עבודה פנים-רשותיים

- איגום משאבים בין יחידות הרשות - יצירת קשרי עבודה משותפים בין המחלקות השונות ברשות, לצורך קידום הנושאים הסביבתיים תוך שיתוף פעולה וחלוקת עבודה.
- הקמת מוקד נסיעות, הזמנות ומשלוחים משותף לכל מחלקות הרשות, לצורך קידום תהליך של עבודה ברשת (כל המחלקות במשותף) ולא במקביל (כל מחלקה בפני עצמה).

מנהל תקין

- הקמת ועדת איכות סביבה ופיתוח בר קיימא בראשה יעמוד חבר מועצת העיר.
- שילוב ההיבט הסביבתי כשווה ערך להיבט הכספי במסגרת התחשיבים והמשקלות שמבצעת ועדת המכרזים לצורך בחירת הספק הזוכה במכרזי הרשויות המקומיות.
- פיתוח ואימוץ מדדים מקומיים למצב הסביבתי-חברתי של הרשות ופרסומם מדי שנה, תוך השוואה לשנים קודמות ולתכנון לעתיד: אחוזי מחזור, צריכת מים, איכות האוויר, צריכת חשמל והיקף השטחים הפתוחים.
- ביצוע סקר שביעות רצון התושבים מהשירותים שמספקת להם הרשות המקומית (מתבצע במועצה אזורית משגב).
- פרסום פילוח פניות ותלונות הציבור לרשות לפי אזור/ שכונת מגורים כמדד לאיכות השירותים המסופקים לתושבים.
- פרסום מידע לציבור על מספר ישיבות מועצת הרשות והוועדות השונות ועל אחוז הנוכחות של חברי המועצה בהן, כמדד לניהול תקין של מוסדות הרשות.
- פרסום תקציב הרשות המתוכנן ברבים לצורך קבלת התייחסות התושבים והקצאת כ- 5% מהתקציב להצעות שתתקבלנה מהציבור הרחב.
- ביצוע ביקורות שוטפות על חברות כוח האדם שמספקות שירותים לרשות, על מנת לאמת כי העובדים המועסקים דרכן מקבלים שכר וזכויות סוציאליות כחוק.
- הנחיית מבקר הרשות לבדוק את התנהלות הרשות בנוגע ללא פחות משני היבטים סביבתיים שונים מדי שנה ולביצוע בקרה על תיקון ליקויים שאותרו בשנים קודמות.

סיכום

"... זה ייתכן, זה אפשרי....." (נעמי שמר)

בעולם הרחב הנושא הסביבתי בכלל והטמעת עקרונות הקיימות בפרט צוברים תאוצה והמודעות לחשיבותם גדלה והולכת. בישראל, הנושא עדיין בחיתוליו, אך מתחיל לצבור תאוצה בהמשך להחלטת הממשלה בנדון וגם עקב דרבון בלתי פוסק של עמותות סביבתיות לקדם את הטמעת הפיתוח המקיים (בר קיימא). עד כה, ההטמעה מתבצעת בעיקר במשרדי הממשלה, וזה הזמן לפעול ולקדם את הטמעת המודעות לתהליך גם ברשויות המקומיות.

החוברת שלהלן מהווה כלי עבודה זמין ומקצועי לכל גורם המעוניין לקדם את ההיבטים הסביבתיים והחברתיים ברשות המקומית, לצורך הפיכתה ל"רשות מקיימת". הרעיונות נאספו מאנשי מקצוע המכירים הן את פעילות הרשות המקומית, על יכולותיה ומגבלותיה, והן את הפעילות לשמירה על איכות הסביבה והטמעת הפיתוח המקיים. אי לכך - הם מותאמים ליתרונות ולמגבלות של הרשויות המקומיות בישראל.

"... זה ייתכן, זה אפשרי.....", רק צריך להרים את הכפפה ולבצע !!!

מקורות מידע

מקורות מידע עיקריים

אתרי אינטרנט

- אתר האינטרנט של המשרד לאיכות הסביבה www.sviva.gov.il
- אתר האינטרנט של משרד הפנים www.moin.gov.il
- אתר האינטרנט של משרד החינוך www.education.gov.il
- אתר האינטרנט של הכנסת www.knesset.gov.il
- אתר האינטרנט של מכון התקנים הישראלי www.sii.org.il
- אתר האינטרנט של מרכז השל למנהיגות וחשיבה סביבתית www.heschelcenter.org
- מסמך עשרת העקרונות לרשות מקיימת
http://www.sviva.gov.il/Environment/Static/Binaries/EnvironmentLibrary/hakador_bamigrash_1.pdf

ספרים מקצועיים

- בנייה ירוקה של בתי ספר - עקרונות והמלצות, הוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה, תל אביב, 2000
- אלתרמן, ר., לו-יון, י. וא. צ'רצ'מן, (1996), מדריך לשיתוף הציבור בתכנון (מהדורה שלישית), חיפה: הוצאת הטכניון - המרכז לחקר העיר והאזור
- דוניץ ד. וא. פלד, (2004), "שינוי מדיניות בחינוך סביבתי: חינוך לקיימות", מתוך פרומקין ר., חנין, ד., וע. אידלמן (עורכים), סימני חיים 2003, הוצאת בבל, ע"ע 44-46
- היימן, ב., (2002), חוק התכנון והבנייה - מדריך לציבור, הוצאת שתיל
- הנסון, מ., (2004), מדיניות תחבורה וסביבה - לאן אנו נעים?, הוצאת בבל
- ורנסקי, א. ור. אלתרמן, (1992), שיתוף הציבור וחוקי תכנון ובנייה: החוק, הנוהג ועמדות מקבלי החלטות, חיפה: הוצאת הטכניון - המרכז לחקר העיר והאזור
- ורנסקי, א. ור. אלתרמן, (1994), "מי (לא) מפחד משיתוף הציבור?", עיר ואזור, 23, ע"ע 123-150
- נליון, ו., (2004), "מי מפחד מאכיפה סביבתית?", מתוך פרומקין ר., חנין, ד., וע. אידלמן (עורכים), סימני חיים 2003, הוצאת בבל, ע"ע 35-37

מסמכי עקרונות נושאים

- תדריך תכנון להקצאת קרקע לצורכי ציבור, התקבל בממשלה 28.1.2001
- ייעול וחיסכון במבני ציבור - חוברת בהוצאת המכון למחקר ופיתוח מוסדות חינוך ורווחה, תל אביב
- יישום חינוך בר קיימא במערכת החינוך - חוזר להתוויית קווים מנחים לביצוע החלטת הממשלה מיום 14.5.2003 בדבר פיתוח אסטרטגיה ליישום עקרונות פיתוח בר קיימא במערכת החינוך
- מדיניות שטחים פתוחים בליבת ישראל: עקרונות ודרכים ליישום, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות
- מתודולוגיה להערכת רגישות וערכיות שטחים פתוחים, מוטי קפלן ומנחם זלוצקי

- פייטלסון, ע., ואח', מדיניות תחבורה לשמירה על הסביבה, המשרד לאיכות הסביבה, 1998
- סדר יום מקומי 21: מדריך לפיתוח בר קיימא ברשויות המקומיות, המשרד לאיכות הסביבה, 2004

עשרת העקרונות לרשות מקיימת**1. שימור המשאבים הטבעיים של העיר באמצעות ניהול מושכל****מים ושפכים**

- הבטחת נגישות למים ראויים לכלל האוכלוסייה.
- עידוד החיסכון במים במגזר הפרטי והציבורי.
- מעבר לגינון בצמחייה חוסכת במים.
- עידוד תכנון רגיש למים, הפניית מרזבי בתים להשקיית גינות, השארת שטחים לא מבונים לחלחול מים.
- נקיטת פעולות להקטנת איבודי מים, לרבות חיפוי קרקע בגזם להקטנת האידוי וצמצום השטחים המרוצפים להגדלת החלחול.
- שימוש במים מושבים וניצול הנגר העירוני לצרכים עירוניים, ככל הניתן.
- טיפול מוסדר בשפכים עירוניים.

קרקע

- חיסכון בקרקע בשימושים עירוניים.
- ניצול המרחבים התת-קרקעיים.

אנרגיה

- חיסכון בחשמל במוסדות ובמתקנים העירוניים.
- קידום בנייה חוסכת אנרגיה - בתאורת רחובות, במבנים ובשכונות חדשות.

2. שיתוף הציבור בקבלת החלטות ובעשייה העירונית**שיתוף**

- יצירת מגוון ערוצי תקשורת והתקשרות עם כלל התושבים (ילדים, נוער, נכים, קשישים וכו'), כדי לאפשר דיאלוג מתמיד (מפגשים, אתר אינטרנט, עיתונות, מוקד).
- הקמת צוותי עבודה משותפים לרשות ולתושבים לתכנון וליישום הפעילות העירונית.
- תמיכה בעמותות מקומיות: מתן סיוע מקצועי, הנחות בארנונה, שירותי משרד ושיתוף פעולה בפרויקטים המקדמים את הנושא.
- קידום ועידוד יזמות אשר משלבות עשייה בין מגזרים שונים בעיר - העסקי, החברתי והסביבתי.
- הסמכת נציגי ציבור כמשקיף הדורות הבאים.
- שיפור חזות העיר באמצעות אמנים מקומיים.

שקיפות

- שקיפות מלאה של עבודת הרשות ופרסום מידע מלא לציבור.
- אימוץ ופיתוח מדדים למצב הסביבתי-חברתי של העיר, מעקב שוטף אחריהם ופרסומם.
- פתיחת ישיבות המליאה לתושבים (פרסום והזמנת הציבור, שידור ישיבות המועצה בטלוויזיה הקהילתית, כרזות ודפי מידע).
- הצגת התקציב העירוני לחוות דעת הציבור.

3. טיפוח ושמירה על שטחים פתוחים

- הגנה סטטוטורית על הריאות הירוקות ברחבי העיר ובשטחים המקיפים אותה.
- שמירה על יחס קבוע וגבוה של שטח פתוח לנפש. פיזור השטחים הפתוחים בצורה המאפשרת נגישות לכל התושבים ובאופן מיוחד לילדים, לנכים ולמוגבלים.
- פיתוח כלל השטחים הפתוחים בתוך העיר ובסביבתה וטיפוחם.
- תמיכה במגוון הביולוגי המקומי על ידי שימור בתי גידול והבטחת רציפותם.
- יצירת מנגנונים לשמירה קבועה ומסודרת על השטחים הפתוחים.

4. פיתוח מערכות תעבורה סביבתיות ונגישות לכול

- הכוונת הפעילות העירונית למתן עדיפות לתחבורה ציבורית ולשימוש בה.
- קידום הנחיות לסלילת מסלולי אופניים לצדם של כבישים חדשים.
- סלילת מסלולי אופניים ושבילים להולכי רגל בכל המרחב העירוני, ובעיקר בצירים המובילים למוסדות חינוך ותרבות ולמבני ציבור.
- ארגון הסעות ציבוריות לבתי ספר ומוקדי תעסוקה ובידור.
- הבטחת נגישות בטוחה של מעברי החצייה והכניסות למבני ציבור לכלל האוכלוסייה, לרבות ילדים, נכים וכבדי ראייה.
- הבטחת האטת תנועה בצמתים ובקרבת מוסדות ציבור.

5. צמצום נפח פסולת עירונית

- צמצום פסולת ועידוד ההפרדה במקור בכל המוסדות העירוניים והציבוריים בתחומי הרשות.
- הפניית פסולת ביתית ותעשייתית למפעלי מיחזור.
- פיתוח תכנית עירונית להפרדת חומרים מסוכנים מהפסולת הביתית, לרבות סוללות ופסולת אלקטרונית.
- הקמת מרכזי איסוף ומיחזור שכונתיים לפסולות של קרטונים, עיתונים, מכלי פלסטיק וטקסטיל.
- עידוד קומפוסטציה בחצר הבית (בבית הבודד) או במרכזי קומפוסטציה.
- אימוץ תכנית לצמצום פסולת ולמיחזור במוסדות הרשות ובמוסדות הציבור לרבות שימוש בדואר אלקטרוני ובהדפסה דו-צדדית, מיחזור של נייר משרדי, בקבוקים, קרטונים, וקסטות דיו.
- עידוד יישום חוק הפיקדון ברחבי הרשות.
- הקמת מרכזי "יד שנייה" עירוניים.

6. עידוד כלכלה מקומית

- תמיכה במפעלים ובעסקים הפועלים בשטח הרשות ואשר מספקים תעסוקה נגישה לתושבי המקום.
- הגברת האכיפה על מפעלים הפולטים מעל התקן המותר.
- אי מתן אישורים למפעלים חדשים העלולים להעלות את רמות הזיהום או הסיכון ברשות.
- מתן תמיכה למפעלים המאמצים קוד התנהגות מקיים ומקדם בריאות.
- חיזוק הקשר בין מערכת החינוך לתעשייה ולעסקים המקומיים, על ידי עידוד פעילויות חינוך משותפות.
- שיתוף גורמי התעשייה והעסקים המקומיים בפעילות העירונית.

7. אימוץ מדיניות של צדק סביבתי וחברתי

- איתור הפערים במצב הבריאות והסביבה בין קבוצות ואזורים בעיר ונקיטת פעולה לצמצומם.
- חיבור כל משקי הבית והשימושים השונים למים, חשמל וביוב.
- קידום התחדשות עירונית, בדגש על אזורי מצוקה, על ידי שיקום תשתיות, שיקום אתרים והתאמת העיר לצרכים משתנים.
- מתן תמריצים לתושבים לטיפוח מגורים ולבנייה ידידותית לסביבה ("בנייה ירוקה").
- עזרה בשכר דירה למעוטי יכולת תמורת תרומה לקהילה.

8. קידום חינוך סביבתי-חברתי וחינוך לבריאות

- הגדלת מספר התכניות הסביבתיות ומקדמות הבריאות במוסדות החינוך הפורמליים והבלתי פורמליים.
- הפיכת המוסדות העירוניים (בתי ספר, מתנ"סים, קופות חולים וכדומה) למוסדות "ירוקים" ומקדמי בריאות: הכוונה וסיוע בפיתוח ויישום תכניות להקטנת צריכת החשמל והמים, מיחזור, הפחתת צריכה, ניקיון, בטיחות וקידום נגישות.
- טיפוח התנדבות ופעילות תושבים למען סביבת חייהם.
- קידום פרויקטים להגנה על בעלי חיים תוך שילוב מערכת החינוך המקומית.
- שיתוף ילדים ונוער בעשייה עירונית פעילה, למען הסביבה, הקהילה והבריאות.
- טיפוח התרבות, המורשת והנוף המקומיים כמשאבים סביבתיים וחברתיים.
- קידום הנגישות למידע וידע סביבתיים.
- קידום נגישות בטוחה למוסדות חינוך קהילתיים ברגל ובאופניים.

9. ניהול סביבתי של העירייה ומוסדותיה

- קנייה מועדפת של מוצרים "ירוקים" (העדפה במכרזים).
- איגום משאבים בין יחידות העירייה.
- מתן תמריץ לעובדים להשתמש בתחבורה ציבורית ובמערכת היסעים משותפת.

- פיתוח תכניות להעלאת מודעות לבריאות בקרב עובדי הרשות.

10. התקשרות ויצירת שותפויות בין-עירוניות ובין-לאומיות לקידום נושאים סביבתיים

- יצירת שותפויות בין רשויות מקומיות ופעילויות בין-לאומיות לקידום פיתוח בר קיימא.
- איגום משאבים ממקורות שונים לטיפול בסביבה ושימורה.
- יצירת ברית ערים תאומות עם ערים בנות קיימא בעולם.
- השתתפות בפורומים מקצועיים בנושאים לפיתוח בר קיימא מקומי.
- הצטרפות לארגון ICLEI, ארגון העל של ערים בנות קיימא בעולם.